

Hledání vlastní hodnoty a (ne)soutěžení

Téma v titulku je probírané a probrané ze všech stran. Odborníky kovanými v psychologii i pedagogice, rodiči a vlastně tak trochu každým, kdo se s ním třeba i náhodně v různých situacích a diskusích setkal.

Je to téma, které ve společnosti dokáže vzbudit emoce, vyprovokovat mnohočetnost názorů, argumentů a konotací, obsáhnout množství článků, příkladů ze života a mnohdy dost jednostranných pohledů. A také mnohými studii doložený fakt, že velký důraz na výkon, soutěžení, spěch, srovnávání nesrovnatelného a jednostranné hodnocení dítěti (ale mám zde chuť říci spíše člověku) nesevědí. Ochuzuje ho o mnoho prožitků, pohledů a vrstev, které jsou svou kvalitou pro zdravý vývoj a životní spokojenost daleko podstatnější. Zvýšený důraz na výkon a srovnávání výkonů mezi dětmi může dlouhodobě znamenat nepřiměřenou zátěž, ubližovat a ponižovat. Někomu může přinést sebedůvěru, ale také třeba představu, že lidi lze dělit na ty lepší a na ty horší. Představu, že já nebo moje dítě patříme do té či do oné skupiny. Může být zcela přehlédnut fakt, že výkon (ten, který v sobě obsahuje motiv být lepší, když ten druhý bude horší) není směrodatným kritériem úspěchu. A už vůbec ne kritériem toho jedinečného lidského pocitu, jímž je radost ze života.

Tento text je proto spíše mozaikou úvah o hledání míry a možností, jak dětem dopřát radost z vlastních výkonů, ze sebe samých, z možnosti

růstu a překonávání sebe sama. Pobídnutím k zamýšlení, jakým způsobem uchopit fakt, že každý člověk je jedinečný svými dary, talenty, nedostatky i obtížemi. A že se nedá jednoduše měřit, srovnávat, hodnotit ani škatulkovat. I když se tento způsob mnohdy mnohým jeví jako objektivní a vlastně nejjednodušší.

Super děti a super soutěže

Vyhledáváči mi po zadání hesla „děti a soutěžení“ jako první našel super děti a super soutěže. O nejkrásnější dítě, o nejtalentovanější, o nejrychlejší, o nejlepšího počítače, zpěváka a komika. Dokonce i o nejkrásnější úsměv. A mně najednou začalo docházet, že měřítko určitého postihnutelného výkonu či úspěchu sestávajícího většinou z malého množství jasně viditelných znaků má stále ohromnou moc zastínit a znejistit hodnoty pro lidský život daleko podstatnější.

Přemýšlím, kam zařadit dívku s líbezným úsměvem, která na fotkách asi nezíská potřebných pět hvězdiček, protože po opakovaných operacích rozštěpu rtu se její úsměv do soutěže jaksi nehodí. Kam zařadíme jinou, poněkud nesmělou holčičku, která moc ráda a s velkou dávkou fantazie vypráví

příběhy o skřítcích, ale v soutěži o nejlepšího vypravěče jí bude chybět dominance a zvučný hlas, kterým na první poslech zaujme a prorazí? Jak ohodnotíme kluka, který zpívá s radostí a na plné kolo, hezky, ale přece jen ne nejlépe? A jak toho, který běhá a skáče přes hory a doly, nikdy nebyvá první, dost často spadne, ale umí vstát a běžet dál? A jak budeme hodnotit ty, kteří mají téměř vždy pět hvězdiček z pěti, aniž by se o to nějak zvlášť zasadili a námi dohodnutá kritéria hravě zmožou? Ubereme jim z jejich talentu a schopností? Upřeme jim jejich talent a schopnosti, když je pravidelně nebudeme vyhlásovati jako ty nejlepší z nejlepších? Kdo nám řekl, že máme vymýšlet soutěže a stupnice úspěšnosti? A kdo nám řekl, že máme všechno měřit a hodnotit? Proč si máme myslet, že ti druzí jsou naši soupeři?

Kdokoliv umí cokoliv

Zeptáme-li se dětí v MŠ, kdo umí malovat, kdo zpívat, kdo běhat a kdo péct koláče, obyčejně se dozvíme, že to umí každý. Kdokoliv umí cokoliv. Na co si jen vzpomenete. Třeba kouzlit. Všichni se hlásí, překřikují, ukazují své nejlepší kousky. Všichni jsou (nebo chtějí být) na sebe hrdí a nadšení. Mají také proč. Umějí vzít tužku do ruky (kvalitu úchopu teď prosím nechme stranou) a malovat celé dopoledne. Umějí běhat po zahradě, zpívat i tančit. S vervou utírají stolky po obědě a krájí jablka na svačinu. Mají radost ze svých aktivit,

svého umu, svých možností. Z poznání, že to jsou právě oni, kdo umí a můžou všechno zařídit. Kdo má sílu popasovat se světem a otiskovat v něm své stopy. Vývojový psycholog by nejspíš řekl, že se děti nacházejí ve věku aktivity. Aktivita je jejich hlavním vývojovým úkolem a sebeprosazení jejím důsledkem.

Pokud děti něco dělají a cítí, že lidé, na kterých jim záleží, jsou k jejich činům uznalí, mají radost. Těší se ze svých projevů a možností. Získávají odvahu. A důvěru v sebe. Z tohoto poznávání sebe sama, které bude dál růst a upevňovat se ve věku školním, vznikají strategie a způsoby, jež budou ti, kdo jsou dnes dětmi, jednou uplatňovat v dospělém životě. Svoji odvahu, otevřenost, vstřícnost, sebedůvěru, ale také schopnost pomáhat a spolupracovat, přátelit se, věřit ve své schopnosti a možnosti, soucít, souhru i soustrast. Vědomí vlastní hodnoty a důstojnosti. Svoji jedinečnost, ale zároveň sounáležitost s druhými.

Naším úkolem je dětem věřit. Věřit jejich možnostem i schopnostem. Vytvářet podmínky a prostředí pro to, aby děti mohly být strůjci dění okolo sebe, vědci i umělci. Aby samy sebe zažívaly jako úžasné, obdivuhodné bytosti. Jednou se jim to bude hodit. Věřte mi.

Děti jsou soutěživé, ne že ne

Děti jsou od přírody soutěživé, potřebují si konkurovat, měřit mezi sebou své síly, předhánět se a snažit se jeden druhému zalíbit. Vymezit se vůči druhému a vytvořit si ve svém společenství stabilní pozici. Bylo by jistě chybou tuto věc přehlížet či ji snad dokonce potlačovat a zdůrazňovat, že děti jsou především spolupracovníky. Není tomu tak už proto, že děti z hlediska vývoje a budování vlastní identity musí svoji sílu objevovat a učit se s ní zacházet. Spolupráce je také daleko těžší a vývojově komplikovanější disciplína. Avšak na to, aby děti mezi sebou zápolily a potýkaly se v nejrůznějších kouscích a dovednostech, potřebují daleko víc své vrstevníky než dospělé, kteří dávají prst nahoru nebo dolů. Možnost volné hry, zážitky z mnoha různých sociálních situací, prostor, kdy mohou jednat samy za sebe a rovněž samy za sebe (samozřejmě v chráněném prostředí) rozhodovat. Aby si mohly svoje věci alespoň občas řešit samy. A mít

Děti se mají dozvídat o své jedinečnosti, pracovat se svým nadáním i nesnázemi. Poznávat, že každému bylo dáno něco trochu jiného. Ale také to, že se každý může uplatnit a být důležitý.

Namaloval Adámek Nedbálek, ZŠ a MŠ Březůvky.

jistotu, že když je něco nad jejich síly, najdou oporu a podporu v těch vševědoucích a všemohoucích bytostech, jimiž pro ně dospěláci jsou.

To, že děti nehodnotíme podle jejich vítězství a proher, nebo přesněji že jejich vítězství či případné prohry nehodnotíme ve vztahu k jejich vrstevníkům a nesrovnáváme je, neznamená, že chceme, aby na tom byly všechny úplně stejně. Naopak. Děti se mají dozvídat o své jedinečnosti, pracovat se svým nadáním i nesnázemi. Poznávat, že každému bylo dáno něco trochu jiného. Ale také to, že se každý může uplatnit a být důležitý. Děti potřebují čas, aby mohly růst a zrát. A každé z nich ho potřebuje trochu jinak. Potřebují vědět, že jsou podporovány, a že když jsou v úzkých, nezůstanou samy. Být opakovaně potvrzovány blízkými lidmi, kteří pro ně mají význam. Pokud tomu tak není, zůstávají ve svém vývoji ochuzené. Bez vědomí osobního významu je jejich identita chudší.

Zařikávání hadů

Vzpomínám na svoji kolegyni, která mě provázela, když jsem prvním rokem nastoupila jako učitelka do internátní mateřské školy. Kolegyně byla temperamentní, myslím, že poměrně přísná, ale velmi laskavá a spravedlivá. Měla výrazný hlas i rysy, přirozenou autoritu a navíc schopnost „zařikávat hady“. Tak jsem si to alespoň pro sebe nazvala a snažila se tuto dovednost vstřebat hned ten první, poměrně těžký nástupnický rok. A i když jsem jejich „zařikávačských“ kvalit nikdy nedosáhla, byla to jedna z nejdůležitějších věcí, které jsem se naučila. Ve školce tenkrát byly děti z rodin nějakým způsobem ohrožených. Dost často měly obtíže v chování, jež by se dnes šmahem nazvaly poruchami. Byly to děti rozjitřené, bez jakékoliv vnitřní stability, neklidné, nepřilíhající se k pravidlům. Jednoduše řečeno, zlobily. A to tak, že někdy toho bylo až nad hlavu. Každé totiž „zlobilo“

po svém. Nějak jsem si myslela, že už vlastně pomůže jen křik, odměřenost, prosazení síly. Ne tak má kolegyně. Dala si tu práci a ke každému z dětí přicházela zvlášť. A když bylo dotyčné „zlobidlo“ rozhodnuté, že se rozhodně nepřevlékne do pyžamka, nelehne si, raději bude skákat a lámat pelest u postele, což se mu už několikrát zdárně podařilo uskutečnit, začala na něj pomalu, srozumitelně, naplň chlácholivě, naplň důrazně mluvit. „Tomášku, ty jsi tak úžasný, šikovný, kluk. Umíš poslouchat, obléci si pyžamko, krásně si srovnat postýlku, tichounce poslouchat pohádku, být jako myška a všichni se na tebe mohou podívat, jak to všechno zvládneš, tak hezky sis všechno připravil na spaní, já tě teď pohladím, to mám velkou radost, jak jsi všechno zvládl...“ A Tomášek velmi hrdý a udivený, jak je úžasný, jak vše dokáže a zvládne, ležel ani nedutal a klidně, s vědomím vlastní báječnosti usnul. Pyžamko oblečené, věci i postýlka urovanané. Kolegyně na děti mluvila vždy pravdivě, nepodlézavě a stručně. A ony, omámeny uznáním a pýchou samy na sebe, zvedaly odhodlaně hlavu. Alespoň zase na chvíli. A musím rovnou poznamenat, že vyhlášení soutěže, kdo bude první ležet a ani nedutat, nezabíralo. To spíš vždycky nastala veliká mela.

Já jsem já

„Já jsem já,“ zpívalo si stále dokola jedno děvčátko, když přišlo na to, že jeho já je opravdu já. Že já je osoba určitého jména, aktivity, možnosti a činů. Samozřejmě, ono by to neřeklo tak, jak to popisují. Bylo pouze zcela zaujato a fascinováno zjištěním, že ono je tím skutečným, známým já.

A teď se seznámíme s Ondrou nebo lépe se dvěma Ondry. Umějí toho téměř stejně, mají podobné povahy i nadání, jen se každý setkal s jinou paní učitelkou: „Já jsem Ondra. Moc si přeju být policista. Jenže jsem pomalý, nejde mi

oblékání. Takže je jasné, že policistou nebudu. Paní učitelka říkala, že kdo bude první oblečený, může držet značku na přechodu pro chodce. Moc jsem se snažil být nejrychlejší. Oblékal jsem se rychle jako závodník a jednou jsem opravdu první byl. Jenže jsem si dal svetr i boty obráceně, takže moje vítězství neplatilo. Značku tak ve škole nikdy nedržím. Kamarádím s Martinem, ten je dobrý a značku drží skoro vždycky. Říká, že už ho to nebaví. Mě to taky nebaví.“ Psáno v překladu: Já jsem Ondra. Jsem pomalý, smolař, a i když se snažím, stejně to nikam nevede. Raději se už do věci ani nepouštím. Stejně jsou ostatní lepší.

„Já jsem Ondra. Umím se sám ustrojít. Trenoval jsem zapínání bundy, někdy jsem kvůli tomu brečel, ale teď mi to už jde bezvadně. Minule jsem pomohl Martinovi najít ztracenou botu. Chtěl bych být policistou, a když jsem se naučil to zapínání, můžu někdy držet značku, když se školkou přecházíme ulici. Jednou se na mne přišla podívat i maminka.“ Psáno v překladu: Já jsem Ondra. Zvládnou hodně věcí, umím se oblékat a umím pomáhat, už nebrečím. Budu asi policistou.

Děti v MŠ jsou rády jmenovány. Rády slyší své jméno, poslouchají, jestli zazní. A tak, chceme-li je pochválit, třeba i všechny najednou, dejme si ten čas a vyjmenujme je všechny zvlášť a pěkně popořádku. Povídejme jim o tom, co udělaly úžasného nebo co úžasného právě dělají.

„Sedíme tady u stolu a čekáme na oběd. Pavlínka tichounce sedí, Adámek tichounce

Namaloval Michal Oberleutner

sedí, Matýsek tichounce sedí...“ Dětem se jejich jméno nikdy neposlouchá. „Dnes jsme malovali duhu. Jirka má třpytivou duhu, Alenka má černobílou duhu, Janička má malinkatou duhu. Petřík nemá duhu, protože se zlobil. Ale když se Petřík nezlobí, umí malovat duhovou duhu. Rozárka má duhu přes celé nebe.“

Nesmíme na nikoho zapomenout, vlastní jméno má pro děti veliký význam, je součástí jejich právě objevené osobnosti. Čekají, že bude jmenováno, zmíněno, povšimnuto, vyzdvihnuto. Je to takové zaklínadlo. K uvědomování si vlastní hodnoty. K činům dnešním i těm budoucím. „Já jsem ten, kdo zpívá jako ptáček, kdo umí běžet rychle jako vítr, malovat duhovou duhu, držet značku na přechodu, zachraňovat šneky před auty, spadnout a stejně

neřukat, namazat chleba jednou rukou, když mě ta druhá neposlouchá.“ Tohle jsou ty malé krůčky v hledání vlastní hodnoty a sebedůvěry.

Musíme si pomáhat

Velmi důležité je i poznání, že děti mají přirozeně zažívat situace, kdy se ocitnou v sociálně výhodnějším postavení, než je jejich kamarád. A samozřejmě také naopak. Je to nezbytné, protože jen tak se může zrodit soucit, vnímavost k potřebám druhých lidí a touha pomoci. V opačném případě, když se dostanu do úzkých já, učím se přijímat pomoc od druhého. Tam, kde jsou si všichni rovni, není pro pomoc ani soucit místo. Být na tom jinak, třeba momentálně i huř, přece nemusí znamenat prohru či podřazenost. A už vůbec to neznámá, že tomu tak bude stále. Dávejme na to prosím pozor zejména tehdy, máme-li v kolektivu dítě nějakým způsobem opravdu oslabené či handicapované. To se často v dobré víře všech ostatních stává tím, komu všichni pomáhají, ale ono samo sebe v pozici toho pomáhajícího a pro danou chvíli tedy silnějšího, zažívá jen velmi zřídka.

Nakonec ještě o soutěžích a nástěnce cti

Soutěžením a zápolením, které zorganizujeme, musí děti obstát nejen před sebou samými, ale především před námi dospělými. A tak vznikají situace „kdo s koho“. Buď vyhraju, nebo ne. Vítězím za cenu něčí prohry. Protože kde je vítěz, bývá i poražený. Rozhodně vznikají soupeři. A ač se nám to třeba ani nezdá, někdo poražený je ve skupině soupeřících dětí vždy. Není většinou tolik vidět, protože oči všech bývají v rozhodujících chvílích upřené spíš na vítěze. Setkáváme se s argumenty, že v životě je normální prohrávat i vyhrávat, že se dítě bude příště víc snažit, že se tedy musí víc snažit, když to chce někam dotáhnout. Říkejte to ale malým dětem, které jdou všechny aktivity provozovat s radostí a nadšením! Už v MŠ si můžeme všimnout, že výkony a jejich hodnocení vyžadují po učitelích nejčastěji rodiče dětí, které mají předpoklady vyhrávat. Pochopitelně, vždyť i oni se stávají součástí výher svých dětí. A výhra bývá omamná. I když dnes zatím šlo jen o překážkový běh kolem plotu zahrady. Málokdo z rodičů dětí, které dohánějí až ve druhé nebo třetí vlně, se stará o pořadník. Někdy se jim však začnou trápit. A tak, když už vyhláshujeme nějaké zápolení, měli bychom víc než na vítěze myslet na ty, kteří se vítězi pravděpodobně nestanou. Na to, kdo chce vlastně závodit a na to, abychom uměli za něco pravdivého a pozoruhodného ocenit i ty, kteří se ocitli na konci pelotonu. Na to, abychom neprohráli jejich radost dřív, než oběhnou zahradu. ■

Mgr. Erika Faltysová

NÁSTĚNKA CTI

Naučte každé dítě ve třídě znát vizuální podobu jeho jména. Mějte po ruce jeho fotku. Zvolte dobré místo. Dětem dostupné, nejlépe ve výšce jejich očí a nepřehlédnutelné pro rodiče, kteří si pro děti chodí. Dospělí rádi sklopí zrak, budou-li vědět, že je čekají drobná a milá překvapení. Každý den si všimněte jedné pozoruhodné věci, kterou nějaké dítě vykonalo. Krátce ji zaznamenejte a spolu se jménem a fotkou ji vyvěste na nástěnce. Každý den vystřidejte jméno dítěte a pozoruhodnost. Buďte všímaví a vynalézaví. Uvidíte, že pozoruhodností a roztomilostí přibude. Buďte pravdiví.

Nápisy z Nástěnky cti: „Pěťa dnes běhal jako vítr“, „Adélka ošetřila Ondrovi modřinu“, „Honzíček zachránil ze silnice šneka“, „Vojta nakreslil takovou duhu, že jsme z ní oči nespustili“, „Esterka sama spočítala, kolik budou stát bonbony pro všechny děti ve třídě“, „Marjánka našla první berušku“. Všechny drobnosti mohou být úžasné a významné. Nesou v sobě hodnotu i výpověď. Uznání a místo pro malé velké činy.

Je na nás, abychom pochopili, že vývoj a zrání není soutěž ani zásluha, a že jsme především průvodci dětí na jejich cestě. Již pan profesor Matějček upozornil na to, že „málokde se přeháněním a nezdravou krajností škodí tolik jako ve výchově“. Proto je důležité vnímat a přemýšlet, používat rozum, ale i intuici. Nesoutěžit o to, jak se stát nejlepším učitelem nebo učitelkou, když bohatě stačí být „dost dobrý“ a opravdový, se zvláštní zálibou vnímat i ty zdánlivě malé, přehlédnutelné věci. A pomáhat tím dětem tvořit jejich budoucí příběhy.